

Klankbordgroep windmolens Lansingerland

Verslag tweede bijeenkomst dinsdag 10 september 2024

Locatie/ tijd:

Golfbaan Bentwoud, van 19.30 tot 21.30.

Aanwezig:

Leden van de klankbordgroep (ca. 30-35 personen)

Voorzitter:

Dirk Louter, onafhankelijk ingehuurd voorzitter door Provincie Zuid-Holland

Projectleider provincie Zuid-Holland:

Herbert Faber

Presentatie:

Laurens Kik (Bosch & van Rijn)

Verslag:

Saskia Elissen, programmteam Energietransitie PZH

Dit verslag wordt gedeeld met de (agenda)leden van de klankbordgroep en online geplaatst op de projectpagina.

Introductie

Voor de bijeenkomst start geeft een deel van de groep aan niet blij te zijn met de gekozen locatie en het ontbreken van een microfoon.

Terugblik 1ste bijeenkomst op 3 september 2024

- Er zijn verschillende meningen gedeeld over de komst van windturbines in dit gebied;
- De voorgeschiedenis is niet voor iedereen duidelijk en daardoor is het vertrouwen in dit proces ook minder;
- De provincie heeft aangekondigd dat vanavond de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (de startnotitie voor de planMER, NRD) en het milieueffectrapport (planMER) besproken worden.

Onderling contact binnen de klankbordgroep

Tijdens de bijeenkomst op 3 september kwam ter sprake dat een deel van de leden van de klankbordgroep mogelijk behoefte heeft om naast de bijeenkomsten die de provincie organiseert contact met elkaar te hebben en informatie te delen. Op 10 september lag er een intekenlijst voor wie hierbij betrokken wil worden. [*Lid klankbordgroep*] zal de adressen meenemen en de groep een bericht sturen.

De provincie staat buiten dit contact.

Er wordt ingebracht dat er twijfel is of dit wenselijk is, maar ook dat subgroepen in de klankbordgroep misschien mensen zijn met meer kennis en ervaring die gezamenlijk kunnen nadenken over eventuele zienswijzen. Het zou zonde zijn hun input niet te benutten.

Tijdljn

Herbert Faber (HF, projectleider namens de provincie) loopt nogmaals de tijdljn langs en beschrijft welke plek de bespreking van 10 september daarin heeft:

Tijdens de avond had de klankbordgroep de gelegenheid opmerkingen te plaatsen over de NRD. Waar mogelijk en wenselijk worden de aanvullingen meegenomen in het concept. De concept NRD wordt eind september, begin oktober voorgelegd aan Gedeputeerde Staten (GS). GS besluit dan over het ter inzage leggen van de concept NRD. Daarna wordt de concept NRD voor zes weken ter inzage gelegd. Kort na het besluit van GS zal een nieuwe bijeenkomst van de klankbordgroep gepland worden om de NRD gedetailleerd door te nemen. Daarna kunnen belanghebbenden een formele zienswijze indienen. Over de NRD wordt ook een brede informatieavond georganiseerd. GS stelt ten slotte de NRD definitief vast. Bij dat besluit hoort ook een Nota van Beantwoording waarin wordt aangegeven wat er met de ontvangen zienswijzen is gedaan.

De rol van de klankbordgroep

HF schetst de rol van de klankbordgroep: het gaat om informeren en ophalen. De klankbordgroep ontvangt gedetailleerde informatie over het project en krijgt de mogelijkheid om vragen te stellen. Voor de provincie is het nuttig om informatie over het gebied op te halen.

Deze informatie (opvattingen, standpunten, informatie, belangen van de klankbordgroep) wordt door de ambtenaren van de provincie aangeboden aan Gedeputeerde Staten (GS) ten behoeve van de besluitvorming, maar is niet doorslaggevend. Het delen van de informatie van de klankbordgroep is een onderdeel van het zo goed mogelijk informeren van het provinciebestuur.

NB: bij de informatie aan GS worden ook de resultaten van de enquête van de *Rijksuniversiteit Groningen (RuG)* meegenomen.

HF benadrukt dat het besluit uiteindelijk door GS wordt genomen en dat de klankbordgroep uitsluitend GS informeert, maar niet meebeslist.

Vragen uit de zaal

HF benoemt dat (politiek gevoelige) inbreng misschien niet overgenomen wordt, maar het criterium moet zijn of het relevant is.

HF zegt toe dat de reacties van de klankbordgroep ongefilterd overgebracht worden aan het bestuur ter informatie, maar dat deze niet letterlijk worden overgenomen.

Is het mogelijk de verslagen als bijlage bij de NRD te delen met GS?

Antwoord: Ja.

- Signaal: voor de klankbordgroep is het onprettig werken dat het verslag (van 3 september) er nog niet is en dat nog niet alle per mail gestelde vragen nog zijn beantwoord. Verzoek: volg niet alleen je eigen proces, denk ook met ons mee.

Is het besluit óf er windmolens komen al genomen? Ja: het provinciebestuur heeft al besloten om windmolens mogelijk te maken mits dit (technisch) mogelijk is.

In de zaal wordt opgemerkt dat de Provinciale Statenverkiezing mogelijk nog invloed kunnen hebben op de komst van windturbines.

Bosch & van Rijn werkt in opdracht van de provincie aan de NRD. ¶ *Presentatie in de bijlage*

De blauw gearceerde delen bevatten (mogelijke) aanpassingen van de NRD, of zaken die aan de kant van de provincie opvolging vragen.

PlanMER ¶

In de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) wordt beschreven welke onderdelen, op welke manier worden onderzocht in het planMER. Het planMER biedt informatie voor de keuze van de voorkeurslocatie van de provincie Zuid-Holland. In een planMER worden verschillende gebieden/alternatieven met elkaar vergeleken. Effecten worden beschreven op basis van huidige stand van de techniek en bekend wetenschappelijk onderzoek. In deze fase wordt eerst een planMER uitgevoerd. Voor het toekomstige project zal mogelijk een projectMER worden opgesteld (planMER: MER ten behoeve van ruimtelijk plan of beleid, projectMER: MER ten behoeve van concreet project).

De uitvoering van het planMER is nog niet begonnen. Op dit moment loopt er een selectieprocedure over welk bureau het planMER gaat uitvoeren. De uitvoering van het planMER start later dit jaar.

Gaat het planMER alleen over de gemeente Lansingerland?¶

Het gaat alleen over onderzoekslocaties in Lansingerland. Waar effecten de gemeentegrenzen overschrijden worden deze uiteraard ook meegenomen.

Worden ook effecten van grondstofwinning meegenomen?¶

Nee, dat is geen onderdeel van de planMER.

Hoe gaan jullie om met wind (richting, valwinden)?¶ Hiervoor wordt informatie van het KNMI gebruikt die beschikbaar is voor een specifieke locatie. Voor geluid, slagschaduw en energieberekeningen zijn de windrichting en -kracht van belang.

Wie bepaalt randvoorwaarden voor het onderzoek; de provincie Zuid-Holland, het RIVM, Europese richtlijnen.

Wat gebeurt er bij meningsverschillen tussen de opdrachtnemer en de provincie?¶ Bosch & van Rijn heeft expertise op dit onderwerp (gebaseerd op kennis en informatie uit relevant wetenschappelijk onderzoek) en adviseert de provincie. De commissie MER en de Raad van State zullen later in het proces de onderdelen die worden onderzocht in het planMER ook checken.

Is lokaal draagvlak ook onderdeel van de MER?¶ Nee. De uitkomsten van de enquête van de RuG (en de informatie van de klankbordgroep) worden wel separaat aan GS aangeboden zodat het provinciebestuur een zo goed mogelijk besluit kan nemen over de voorkeurslocatie.

Wie bepaalt de score van de verschillende effecten op de onderzoekslocaties?

Dat doet het adviesbureau dat de planMER uitvoert. De uitvoering van het planMER is nog niet begonnen. Op dit moment loopt er een selectieprocedure over welk bureau het planMER gaat uitvoeren. De uitvoering van het planMER start later dit jaar.

En waarom wordt de beoordeling van verschillende onderdelen in de planMER vereenvoudigd (naar een score in kleuren, 5 categorieën) en niet gewoon in cijfers uitgedrukt?

Deels is dit omdat het een gebruikelijke en beproefde methode is, voor sommige effecten is dat niet mogelijk.

Hoe wordt er omgegaan met het verschil in grootte van de drie onderzoekslocaties?

De effecten worden gemeten op basis van een ingetekende opstelling. Een ruimer zoekgebied kent meer schuifruimte om optimale opstellingen in te tekenen, waardoor de effecten mogelijk kunnen worden geminimaliseerd.

Maar er wordt toch nog niet gekeken naar een opstelling van windmolens binnen de verschillende gebieden?

Om effecten in kaart te brengen wordt gewerkt met een opstelling bestaande uit puntlocaties, dat zijn nadrukkelijk geen definitieve opstellingen, maar onderzoekopstellingen.

Kan de klankbordgroep ook andere onderzoekopstellingen voorstellen?

Ja, dat is een voorbeeld van wat de provincie kan en wil overwegen. Er is nog geen concreet voorstel benoemd.

Worden de scores bepaald op basis van hoe de verschillende alternatieven zich tot elkaar verhouden, of hoe de alternatieven zich verhouden tot een standaardwaarde?

De alternatieven worden met elkaar vergeleken, wanneer het effect bijvoorbeeld in alle alternatieven zeer negatief is, worden het allemaal minnetjes.

Is er bereidheid om zaken mee te nemen die niet juridisch verplicht zijn, maar wel wetenschappelijk relevant?

Ja.

Hoe wordt overeenstemming bereikt over de wetenschappelijke inzichten die meegenomen worden?

Bronnen zijn navolgbaar en toetsbaar, leden van de klankbordgroep kunnen daar een reactie op inbrengen.

Een lid van de klankbordgroep mist de impact op transport en mobiliteit – bijvoorbeeld waar de komst van windturbines toekomstige ontwikkelingen onmogelijk maken.

Voor zover bekend zijn er op dit moment geen concrete plannen voor projecten op het gebied van transport en mobiliteit op deze locatie. Het doortrekken van de Randstadrail richting Berkel wordt genoemd, de provincie vraagt dit na bij collega's.

Gaat het planMER alleen over de windmolens en zijn de windmolens op kabels aangesloten, of komt er ook een gebouw of transformatorstation bij?

Dit is een detailniveau dat in dit onderzoek nog niet aan de orde komt.

HF: het is niet te verwachten dat er een groot trafostation bij komt, een batterij is mogelijk, maar nu nog niet aan de orde. Wel komt er mogelijk een klein schakelhuisje bij de molens (zo groot als een klein schuurtje).

Waar valt planschade onder?

Planschade komt bij de vergunningverlening aan de orde, dat is geen item voor het planMER. Een aantal onderdelen van het planMER kan wel informatie voor het gesprek hierover bieden.

Waarom wordt er niet meer met de molens van 150 meter tiphoogte gewerkt?

Dit houdt verband met voortschrijdend inzicht met betrekking tot beschikbaarheid van dit formaat windmolen en de businesscase (zie verslag van de bijeenkomst van 3 september).

Er wordt een aantal onderwerpen genoemd dat op een later moment, bij het bespreken van de onderdelen in de NRD ter sprake zal komen, te weten: netcongestie, psychische effecten als onderdeel van gezondheidseffecten en geluidsoverlast. Vragen hierover zijn in onderstaand thematisch overzicht opgenomen.

Pauze

Na de pauze worden de verschillende onderdelen die in de NRD zijn opgenomen nader besproken:

Geluid en gezondheid

Is het mogelijk om een opname of simulatie van het geluid van windturbines af te spelen?

Dat kan, er zijn VR-mogelijkheden, een andere mogelijkheid is zelf een bezoek aan een bestaand park te brengen.

Lden is een maat voor geluidbelasting die staat voor het 'Level Day-Evening-Night'. Deze maat wordt gebruikt om de gemiddelde geluidsniveaus over een etmaal (24 uur) te beschrijven, waarbij avond- en nachtperioden zwaarder worden gewogen. Bij windturbinegeluid wordt de Lden-waarde gebruikt om de impact van het geluid op omwonenden te beoordelen, met extra gewicht voor de geluidsniveaus in de avond (5 dB) en nacht (10 dB) vanwege de grotere versturende effecten op rust en slaap in die periodes.

De maximale geluidbelasting komt voor bij windsnelheden van grofweg 9 meter per seconde of hoger, afhankelijk van het windturbintype; wordt hier ook specifiek naar gekeken (hoe vaak komt het voor en hoe luid is het geluid dan)?

Dat wordt inderdaad steeds vaker onderzocht. De vraag is of dat verschil maakt in de vergelijking, maar biedt mogelijk wel interessante informatie.

Monotone geluiden worden als minder storend ervaren dan wisselende geluiden. Nemen jullie dit vanzelf mee, of moeten wij dit aangeven?

Het karakter van het geluid kan invloed hebben op de hinderlijkheid van geluid. Zo wordt het ritmische geluid van een windturbine bij hetzelfde geluidsniveau als hinderlijker ervaren dan het geluid van spoorwegen of autowegen. In de beoordeling en berekening van het aantal ernstige hinderingen wordt de verhouding tussen het geluidsniveau van windturbines en de hinderlijkheid meegenomen.

Bij de aanleg van de HSL werden geluidsberekeningen gemaakt, maar na realisatie bleek de belasting hoger. Mocht dit hier ook aan de orde zijn, zijn daar afspraken over gemaakt?

Er worden berekeningen gemaakt op basis van een onderzoekopstelling, maar dit is niet de uiteindelijke opstelling. Vlak voor de start van exploitatie is een initiatiefnemer verplicht om een zogenaamde actualisatiemelding te doen. Hierin worden de exacte coördinaten en windturbintype en afmetingen opgenomen. Ook wordt aangegeven welke geluidsniveaus worden verwacht bij de omliggende gevoelige objecten (woningen, onderwijs- en gezondheidsinstellingen). Dit document wordt gebruikt om te handhaven. Als er geluidsniveaus optreden die hoger zijn dan de geluidsniveaus die in de vergunning staan en eventuele handhavingsnormen, dan wordt er opgetreden.

HF; er wordt waarschijnlijk in de vergunning van de exploitant vastgelegd om in dit geval maatregelen te nemen.

Bij HSL werd lange tijd gemiddelden gebruikt en niet de piekbelasting.

Bij windprojecten wordt gebruik gemaakt van jaargemiddelde. Het karakter van het geluid dat een windturbine produceert is anders. Het piekgeluid van een windmolen ligt heel dicht bij het gemiddelde geluid, omdat deze meestal op vol vermogen draait.

Is er een mogelijkheid voor passieve geluidsbestrijding?

Er kan tijdens de vergunningverlening door de provincie een aanvullende handhavingsnorm worden opgesteld; Het bevoegd gezag geeft handhavers de mogelijkheid om adequaat te reageren op overschrijding van het geluidsniveau dat in de vergunning is toegestaan. Dit kan gezien worden als een passieve vorm van geluidsbestrijding.

Is er in de buurt een windmolen waar vergelijkbare turbines qua hoogte staan?

Windpark A16 nabij de Moerdijkbrug bijvoorbeeld (tiphoogte $\approx$ 210 meter).

Klopt het dat de geluidsnorm aangepast wordt?

Ja, er zijn op dit moment concept windturbinebepalingen. Hierin wordt voorgesteld om een streef- en een grenswaarde op te nemen. De streefwaarde is 45 dB Lden, de grenswaarde 47 dB Lden. Deze grenswaarde komt overeen met de voorheen geldende geluidsnorm.

Wordt weerkaatsing (tegen grote gebouwen op BleiZo) meegenomen?

In het model waar geluidsberekeningen mee worden uitgevoerd kan schermwerking en weerkaatsing worden berekend. Echter vanwege de aanzienlijke hoogte van windturbines hebben schermwerking en reflectie geen significant effect op de geluidsniveaus op de gevel van gevoelige objecten.

Wordt geluid van verschillende bronnen bij elkaar opgeteld?

Ja, geluid wordt individueel en cumulatief beoordeeld.

Psychische gezondheid

Uit wetenschappelijke bronnen blijkt dat alleen geluidshinder effect heeft op de psychische gezondheid.

Wordt er in het planMER ook rekening gehouden met straling afkomstig van windmolens?

Nee, dat is voor projecten met windmolens niet gebruikelijk. Ook in de NRD voor windenergie in Amsterdam die als voorbeeld met de klankbordgroep is gedeeld, is straling niet opgenomen. De kabels van windmolens liggen onder de grond en daar gaat ook veel minder stroom doorheen dan hoogspanningskabels zoals die bij Kruisweg. Bij dat soort hoogspanningskabels wordt er wél onderzoek gedaan naar de stralingsniveaus.

Slagschaduw

In de nieuwe normenset wordt ook voor slagschaduw een nieuwe norm voorgesteld. Maximaal 6 uur (op jaarbasis) is toegestaan, anders moet de windturbine stilgezet worden.

Er wordt geautomatiseerd bijgehouden wanneer dit moment bereikt is.

Wat is het verschil tussen woningen en gevoelige gebouwen?

Gevoelige gebouwen worden betrokken in dit onderzoek, het betreft woningen, onderwijs en gezondheidsinstellingen. Bedrijven en kantoren vallen hier niet onder.

Wordt er gecorrigeerd voor bewolking?

Ja.

Externe veiligheid

Is dit effect niet al meegenomen in de haalbaarheidsstudie?

Ja, adviezen van TENNET, ProRail etc. zijn al meegenomen, maar we kunnen dit vanuit de onderzoekopstelling nader onderzoeken.

Wordt ijsvorming ook meegenomen?

Dit wordt genoteerd en mogelijk toegevoegd door de provincie.

Cumulatief effect van geluidsbronnen: de geluidsbelasting van de HSL is destijds 'afgekocht' bij de bewoners van de Kruisweg. Wordt het geluid van de windturbines opgeteld bij het geluid van de HSL?

De toename van geluid is één van de aspecten die worden meegenomen. In het planMER wordt in kaart gebracht bij hoeveel woningen dit speelt, maar er wordt geen waardeoordeel aan verbonden. In de onderzoeken wordt rekening gehouden met cumulatieve geluidseffecten en met maskering (dat het geluid van de windmolens (deels) wegvalt tegen ander geluid in de omgeving).

Of er rekening wordt gehouden met daadwerkelijk (gemeten) geluidseffecten is vrijwel altijd lastig. We zullen hier in de onderzoeken waar mogelijk aandacht aan besteden.

Piekgeluid – wordt het geluid van de HSL en van windmolens opgeteld?

Dit wordt per bron bekeken. Er is geen norm voor cumulatief geluid.

Hoe gaat het onderzoek om met het pulserende geluid van een windturbine?

De specifieke belasting in de nacht wordt meegenomen in het onderzoek.

Maakt het ook uit hoeveel mensen er last van hebben?

Ja, er wordt gekeken naar het aantal woningen in een bepaalde contour van geluidsbelasting.

Geluidsbelasting wordt bepaald op basis van modellen – wordt geluid niet in realiteit gemeten?

Ja, de windmolen staat er nog niet, dus op dit moment kan er nog niet gemeten worden, maar wordt met modellen gewerkt. Ook meten van geluid is erg lastig.

Geldt de norm per turbine of voor een rij?

De norm geldt per windpark.

Ik mis onderdelen in de second opinion. Wij hebben geen invloed (meer) op de inhoud van de haalbaarheidsstudie.

HF; De inhoud van de second opinion staat feitelijk niet meer ter discussie, het staat iedereen vrij hier een opmerking over te maken of dit in een zienswijze mee te nemen. De second opinion wordt als bijlage opgenomen in de NRD.

Ecologie

Het Bentwoud is niet aangegeven op de kaart, waarom?

Heeft niet de status van NNN of Natura2000.

Wieken geven Bisfenol A af, dit heeft invloed op het grondwater. Andere provincies hebben op basis hiervan de bouw van windparken stilgelegd.

Dit thema is nog in onderzoek bij RIVM, het effect lijkt minimaal. We kunnen dit benoemen in het onderzoek.

Worden NNN-gebieden ook meegenomen?

HF; Het lijkt logisch om mee te nemen, in relatie tot de stikstof-problematiek. De provincie checkt of dit ook het Bentwoud betreft.

Wat wordt er bedoeld met ecologische effecten?

Dit gaat om vogels en vleermuizen die tegen de rotorbladen aan kunnen vliegen, maar ook om kleine dieren of planten op de grond kunnen last hebben van windmolens.

Wordt het effect op de ecologie alleen bij de operationele fase beoordeeld, of ook bij de bouw en bij het einde van de levensduur?

De relevante effecten worden in kaart gebracht. Het gros van de effecten van windturbines treden op in de operationele fase. Uitzondering hierop zijn twee effecten, namelijk de uitstoot van stikstof en mogelijke graafwerkzaamheden tijdens de bouw. De impact van stikstofuitstoot op nabije natuurgebieden en de roering van grond met archeologische waarden worden in kaart gebracht en beoordeeld.

Stel dat uitbreiding van het Bentwoud tot aan de snelweg wordt belemmerd door deze ontwikkeling, wordt dat meegenomen?

Nee, niet als dit geen actueel voornemen van de provincie is.

Cultuurhistorie

In het voorbeeld van Amsterdam is ook grootte van de windmolen in verhouding tot het landschap bekeken, gebeurt dat hier ook?

Dat wordt beschreven in het planMER. Het is een onderwerp waarvan de effecten moeilijk te objectiveren zijn.

Molenbiotopen?

Worden beoordeeld, dit onderwerp valt onder cultuurhistorie.

Worden archeologische waarden beoordeeld op basis van kaarten of op basis van onderzoek op locatie?

In het planMER wordt dit op basis van kaarten gedaan. Indien relevant volgt bij daadwerkelijk plan ook onderzoek op locatie, kaarten hiervan zijn onderdeel van het planMER.

Energie

Wanneer wordt er een claim op de netcapaciteit gelegd?

HF; Dit gaat vermoedelijk rondom de vergunning spelen.

Vanuit de zaal wordt aangevuld dat dit bij aanvraag van de aansluiting bij de netbeheerder aan de orde komt en dat dit los staat van de vergunning.

Recreatie

HF; op diverse plekken blijkt dat recreatie en windturbines wel samen kunnen gaan. Zie bijvoorbeeld de verschillende recreatieve faciliteiten i.c.m. windmolens langs de Oosterscheldekering.

Wordt er gekeken naar het Bentwoud?

Ja, we beoordelen ook de effecten op recreatiegebieden buiten de gemeente Lansingerland.

Economie

Wordt ook gekeken naar mogelijkheid om stroom op de desbetreffende locatie te gebruiken?

Ja, dit valt ook onder 'Energie'

Wordt er ook gekeken of het interessant is voor ontwikkelaars om op deze locaties te ontwikkelen, of er een positieve businesscase mogelijk is?

Ja, in de haalbaarheidsstudie is al marktonderzoek gedaan. Hier is positief op gereageerd.

De rechter besluit nu soms dat turbines vaker aan mogen dan in de oorspronkelijke vergunning is aangegeven (windpark Houten).

HF; ga nu uit van een vergunning die interessant is voor een ontwikkelaar, waardoor dit niet aan de orde komt.

Wordt ook meegenomen dat de opgave wind-op-zee verdubbeld wordt?

Nee, wordt niet meegenomen.

Wonen

Wat is het verschil tussen wonen en leefomgeving?

Leefomgeving = bestaande woningen

Wonen = ook woningbouw in ontwikkeling (driehoek Noordpolder, BleiZo).

Vervolg (zie ook 'Tijlijn')

De volgende klankbordgroep wordt gepland wanneer de concept NRD door GS vrijgegeven is voor de terinzagelegging.

Voor de volgende bijeenkomst is het belangrijk om vooraf duidelijk te zijn over de status van opmerkingen die in de klankbordgroep geplaatst worden.

Wie kan nog invloed uitoefenen op de concept NRD?

Deze wordt ambtelijk voorbereid.
